

27 augustus 1914

De zeppelin.

Antwerpen, 26 augustus. Volgens een officiële mededeling heeft de Zeppelin vannacht getracht om zijn tocht van gisteren te hervatten, maar de maatregelen, die waren getroffen, vrijdelden zijn opzet. De Zeppelin gaf zijn poging op.

Antwerpen, 26 augustus. De koning, in de wens een blijk van waardering te geven voor de moedige daden der militairen, heeft officieren en verscheidene gewone soldaten de Leopoldsorde verleend.

Antwerpen, 26 augustus. Betreffende het in duisternis dompelen onzer stad zegt de generale staf: het is streng verboden geweer- of revolvershots te lossen; dat dient tot niets. De genomen maatregelen zijn doeltreffend en de geweschoten zouden een paniek verwekken. Antwerpen moet hedenavond in de diepste duisternis zijn; er mag geen licht naar buiten schijnen, noch aan de verdiepingen, noch aan de zoldervensters. De burgers worden verzocht zelf de politie uit te oefenen en de burens tot streng nakomen hiervan uit te nodigen. De burgers worden vermaand thuis te blijven, zodra het donker valt. Patrouilles zullen rondgaan en men mag bij het geringste voorval een krachtadig optreden der openbare macht verwachten. De vreedzame burgers hebben er alle belang bij, daar niet in gemengd te worden. Men moet ook niet overal luchtschepen zien en bijvoorbeeld niet de planeet Jupiter die te 8 uur ten zuidoosten verschijnt, om rond 11 uur in het zuidwesten te verdwijnen, verwarren met zoeklichten, waar een luchtschip feitelijk niet over beschikt. De Zeppelin die ons bezocht heeft is niet in staat op bepaalde gebouwen of stadskwartieren te

mikken. Meer dan wat de eerste heeft gedaan kan niet gebeuren. Men moet ook niet door voorbarig telefoneren de autoriteiten bestormen, want dan gaan de goede berichten met de kwade teloor.

De uitval uit Antwerpen.

Omtrent de uitval van het Belgische leger uit Antwerpen verneemt de Belgische legatie te 's-Gravenhage nader, dat hij geschiedde, op de 24^e en dat de 25^e drie Duitse divisies uit de omtrek van Mechelen teruggetrokken zijn tot aan Vilvoorde ten oosten van de spoorweg van Brussel naar Antwerpen.

Men meldt ons uit Maastricht op 25 augustus:

In een bericht van gisteren sprak ik over een Belgische soldaat, die afgekeurd zijnde hierheen was gekomen. Hedenmorgen nu had ik een onderhoud met hem en vertelde hij mij zijn wedervaren. Hij behoorde tot het 14e regiment en is onmiddellijk, toen de Duitsers voor Moulant België binnengedrongen waren, moeten vertrekken naar Romsée, in het land van Herve. Hier hebben zij woensdag vijf augustus de vijand afgewacht en donderdagnacht om 2 uur is het gevecht begonnen. Van twee kanten zijn er veel doden en zeer veel gewonden geweest. Ten slotte zijn de Belgen daar voor de veel grotere overmacht van de Duitsers moeten terugtrekken. Ze zijn vandaag gemarcheerd op Loncin: van hieruit naar Waremme en toen naar Hannut. Daar hebben zij stelling genomen naar de kant van Belgisch Limburg.

Ze moesten daar loopgraven maken, waarin zij een nacht hebben doorgebracht. Om 4 uur 's morgens heeft het 11^e linieregiment toen positie genomen in de loopgraven. Zij zijn van daar weggetrokken naar Hoegaarden bij Tienen, alles te voet.

Te Hoegaarden zijn ze samengekomen met de verdere troepen. Ze zijn op Leuven aangetrokken, waar zij twee dagen bleven. Vandaar ging het naar Aarschot, waar ze weer loopgraven moesten aanleggen en waar hij ook mee de slag geleverd heeft. De Duitsers hadden daar hun artillerie geplaatst tegenover het Belgische veldleger, dat is moeten terugtrekken. Hij beweerde, dat tegen dat Duitse geschut niets bestand was. Het was een ware regen van kogels, die over Aarschot neerkwam. Hij vertelde, dat, terwijl zij op het slagveld bezig waren, hun, zowel onze als de doden der Duitsers te begraven, de Duitse artillerie vooruit schoof en het vuur opende.

Het Belgische leger is toen teruggetrokken op Mechelen en van daar naar een plaatsje in de buurt van Antwerpen. Al die nachten in de loopgraven en in de regen hadden hem een zware koude bezorgd, zodat hij in het hospitaal te Antwerpen werd opgenomen. Na enige dagen door de geneesheer onderzocht, werd hij ongeschikt bevonden voor lange marsen en afgekeurd. Naar Luik teruggaan, waar hij thuishoorde, was geen denken aan. Daarom raadde men hem aan zo spoedig mogelijk de Nederlandse grens te bereiken. Hij wist niet meer de naam van het grensstation maar het zal wel Essen geweest zijn. Van hieruit werd hij gratis vervoerd naar Roermond en vandaar is hij hierheen gekomen.

Het ook door ons vermelde bericht dat het bekende vliegveld te Berchem thans is ingericht als vliegveld voor Duitse Tauben, is onjuist, daar Berchem een voorstadje is van Antwerpen. Het is aan Antwerpen aangebouwd en gelegen binnen de forttenkring.

De Belgische legatie deelt mee: bij een wet van vier augustus jongstleden is een amnestie verleend aan alle Belgische deserteurs. Deze moeten vóór vier september weer in het Belgische leger aanwezig zijn, zijnde dit de uiterste termijn.

Parijs, 27 augustus. De gezanten van Frankrijk, Rusland en Engeland hebben gisteren een gezamenlijk bezoek gebracht bij de Belgische minister van buitenlandse zaken, om hem hun verontwaardiging te kennen te geven over het werpen van bommen door de Zeppelin, waardoor het leven van de koning en de koninklijke familie bedreigd was.

Antwerpen, 27 augustus. Te Mechelen is geen enkele Duitser binnengekomen. Geen nieuws vanmiddag. De vluchtelingen uit de Mechelse streek worden teruggezonden.

Antwerpen in het donker.

Onder dit opschrift lezen wij in de Nieuwe Gazet: wie heeft er ooit Antwerpen gezien, als deze nacht?

Om half negen, wanneer de regen nog neerdruilde in de roeten duisternis, was het de rechte nacht voor de aanvang van het Wonderjaar.

De krijgsgouverneur had op het laatste ogenblik bevel uitgevaardigd, dat alle neringdoende huizen te 8 uur reeds gesloten moesten worden, dat alle licht op de openbare weg moest worden uitgedoofd, en dat alle tramverkeer moest ophouden.

Dat was nu wel eens de ware staat van beleg.

Als een vuurtje zo verspreidde zich het nieuws, al was het nog nergens aangezegd, en de politie moest ook bijna nergens meer de mensen tot sluiten aanmanen.

Dat is ook weer wat, dat we gewoon moeten worden.

Een massa mensen, die verrast waren op weg naar huis, hadden nu door een nooit geziene duisternis naar huis te sukkelen. Voor buitenmensen is dat zo erg niet, die hebben kattenogen. Maar die moeten de sinjoren nog krijgen.

Intussen namen ze de zaak alweer koeltjes op, ze struikelden van het voetpad, botsten elkaar op het lijf, hielden Peer voor Pauw en Pauw voor Kobe ... liepen ook wel eens een straat abuis. Maar het goed humeur verloor er waarachter nog niets van zijn rechten bij.

Op de Meir zaten de mensen op de drempels, onder de neergelaten zonnetenten van de koffiehuisen en wisselden hun indrukken over deze nieuwigheid.

Het eerste half uur was het ergste.

Hier en daar had men toch nog een lantaarn laten branden, alvast de roodwitte gaslampen, die de nabijheid van een brandsein aanduiden.

Daarmee stelden de late wandelaars het weeral! En dan waren er in de vooravond ook toch nog vele bovenvensters verlicht.

In ieder geval ... om 10 uur was iedereen goed en wel thuis, en bleven op de straat alleen maar achter; een patrouille gendarmen ... een paar agenten hier en daar ... leden van de burgerpolitie ... af en toe een militaire of Rode Kruisauto, die met een waaier van licht in de duisternis boorde ... en hier en daar een beklagenswaardige journalist, die met zijn blad van de censuur kwam ... het was niet plezierig ... maar het belette zeker niemand het slapen.

De emotie over de bommenregen van deze nacht was weeral over.

“Waarom zou er nu juist op mijn kop een bom vallen? zegden filosofisch de sinjoren, en..., kropen, even filosofisch, hun emmer in.

Het gedrag der Antwerpse bevolking mag aan geheel de wereld ten voorbeeld worden gesteld.

Men meldt ons: Het bericht in het Ochtendblad betreffende het vliegveld is niet juist. Het bekende Belgische vliegveld ligt niet bij het voorstadje Berchem van Antwerpen, doch ligt tussen Brussel en Gent, per elektrische tram van Brussel uit bereikbaar. Dat is dus het vliegveld, waar de Duitsers zouden zijn.

28 augustus 1914

De uitval der Belgische troepen uit Antwerpen houdt verscheidene Duitse divisies van de hoofdmacht af.

Antwerpen, 27 augustus. De generale staf heeft vanavond geen communiqué uitgegeven.

Antwerpen, 27 augustus. Koning George van Engeland heeft koning Albert het volgende telegram gezonden: “Met afgrijzen heb ik vernomen van het gevaar dat gij hebt gelopen door het werpen van bommen uit een Duits luchtschip. Ik hoop dat de koningin en de kinderen niet onder de schrik hebben geleden. Ik volg met bewondering de heldendaden van de dappere leger.”

Antwerpen, 27 augustus. Te Mechelen is geen enkele Duitser binnengekomen. Geen nieuws vanmiddag. De vluchtelingen uit de Mechelse streek worden teruggezonden.

Uit Antwerpen deden vier Belgische divisies gisteren en eergisteren een aanval op de Duitse verbindinglijnen in de richting van Brussel.

De tot opsluiting van Antwerpen achtergelaten strijdkrachten versloegen deze Belgische troepen, maakten vele gevangenen en vermeesterden kanonnen.

Parijs, 27 augustus. In België heeft het Belgische leger uit Antwerpen zich door een aanvallende beweging losgemaakt. Het houdt verscheidene Duitse divisies vast.

Het Belgische veldleger ten zuidoosten van Mechelen schijnt te zijn uitgevallen, daarbij de Duitse afdelingen, volgens Franse opgave drie divisies, terugslaan op Vilvoorde, wat tot gevolg schijnt gehad te hebben, dat het vierde Duitse korps, richting Maubeuge marcherende, rechtsomkeert heeft moeten maken om de eigen afdelingen te hulp te komen.

Een aanmaning voor de Duitsers, om de tegenover Antwerpen achtergelaten troepen blijvend te versterken, wat zou moeten geschieden met reserveformaties, waarvan er nog vele in het vaderland beschikbaar zijn.

Het ligt voor de hand, dat de staande armée, de legerkorpsen, in eerste linie zullen worden gebruikt en het minder belangrijke werk aan reserveafdelingen zou worden overgelaten.

De slag om Mechelen.

Een onzer oorlogscorrespondenten meldt ons op 27 dezer van de Nederlandse grens:

Ik ben dinsdagmiddag van Antwerpen naar Mechelen vertrokken, waar op het ogenblik een grote veldslag om het bezit van Mechelen gevoerd wordt.

De trein ging door tot aan de “Oude God”, het eerste plaatsje voorbij Antwerpen.

Van daar kon men nog te voet tot Mechelen geraken, tenminste zij, die het wagen durfden.

Ik ondernam dan ook de reis Oude God-Mechelen, en kwam onderweg vele vluchtelingen tegen, hun hebben en houden in grote bakken en rode doeken geknoopt, meedragend.

Terwijl ik onder het onophoudelijk gebulder der kanonnen verder trok, werd ik door de mensen met wantrouwende blikken bekeken, temeer daar ik de nationale kleuren niet in het knoopsgat of op een andere zichtbare plaats droeg.

Ik kwam zo verder trekkende, door het dorp Kontich, waar een grote Belgische legermacht ligt.

Nadat mijn pas goed nagezien was door de autoriteiten en mij gevraagd werd waar ik heen trok, kon ik mijn reis dan ook voortzetten en kwam te Duffel.

Ik moet nog vertellen, dat het vooral op mijn weg mijn aandacht trok, dat men tussen Antwerpen en Mechelen, grote toebereidselen maakte, om de vijand te ontvangen.

Zo was men tussen Oude God en Kontich bezig om bomen over een grote uitgestrektheid om te kappen en vele villa's af te branden, met behulp van vele burgerwerkkrachten uit Antwerpen (allen Belgen van nationaliteit).

Toen ik de te Duffel kwam, was daar dan ook alles wat maar in de weg van de fortten stond, met de grond gelijk gemaakt.

Van de vijand is daar echter nog niet veel te merken, dan alleen het kanon, dat onophoudelijk dondert. Van Duffel ging het op Walem, waar een zeer machtig Belgisch fort is.

Dat fort, dat de vijand rond Mechelen geducht bestookt, mocht ik van de dienstdoende commandant niet passeren.

Zelfs werd mij gezegd dat ik in het belang van mijn eigen veiligheid naar Antwerpen terug moest, maar ik wilde, het koste wat het wilde, naar Mechelen, om de oorlog van meer nabij te zien, al was dat dan ook niet zonder gevaar.

Ik was dus verplicht een eind terug te lopen en over Walem dorp naar Muizen, een voorstad van Mechelen te gaan. Om 7 uur 's avonds kwam ik daar aan.

Muizen is door het bombardement erg geteisterd en vele huizen zag ik hier in puin. De bewoners waren met achterlating van alles gevlucht, velen waren er ook gedood en gekwetst, die allen naar Antwerpen overgebracht waren.

Hier was echter niet één Duitser gezien en te Mechelen ook niet.

Men kan dus gerust het bericht van sommige bladen logenstraffen, die het praatje de wereld instuurden, dat Mechelen door de bevolking verlaten was en de Duitsers meester waren van de situatie.

Rond Mechelen en wel van de kanten van Vilvoorde en Eppegem rukken echter enorme troepenmachten uit de richting Brussel komende naar Mechelen op, en verspreiden schrik en angst onder de bevolking.

Maandag en ook dinsdag, de hele dag tot gistermorgen woensdag toe, is Mechelen door de Duitsers bestookt. En hoewel er vele doden en gewonden in Mechelen en omstreken waren, hebben de Duitsers toch terug moeten trekken, daar zij hevig beschoten werden door de kanonnen van het fort Walem en van de forten van Willebroek.

Van een geregelde troepenopmars, zoals bij Luik en Namen, was hier in Mechelen geen sprake. Het waren meer ongeregelde troepen, uhlanen, kurassiers en voetvolk met mitrailleurs en wat kanonnen gewapend, en naar een ooggetuige mij verzekerde, was hun sterkte naar schatting niet groter dan een 10.000 man. Hoewel de Duitsers gisteren, woensdagmorgen, om 10 uur ongeveer, met vele doden en gewonden, die allen naar Brussel gevoerd zijn, afgezakt waren, zag het er in Mechelen treurig uit.

Vrouwen en kinderen vluchtten jammerend uit de stad en omstreken.

Maar vreselijker was de aanblik van de doden en de dodelijk verminkten, die gistermorgen in groten getale met speciaal daarvoor ingerichte wagons per spoor naar Antwerpen gevoerd werden.

Drie grote treinen met circa 1200 gewonden kwamen te Antwerpen in de Zuidstasie aan. Daar waren zowel burgers als militairen onder, maar het grootste gedeelte waren burgers.

Ik heb Mechelen gisterenmiddag om 3 uur verlaten, daar het voor mij voor het ogenblik niet mogelijk was verder te trekken.

Het is echter onmogelijk om van Mechelen naar Brussel te gaan, te voet of met de trein, daar de Duitsers de gehele weg van Mechelen tot Brussel toe bezet hebben.

Van verwoesting en vernieling van eigendommen van burgers langs deze route kan ik dan ook niets mededelen. Zoveel te meer heb ik gezien op mijn terugreis van Mechelen, naar Weelde grens over Turnhout.

Van Mechelen over Muizen tot Aarschot toe, is het treurig wat men allerwege ziet. Dezelfde ruïnes als in Visé en Moulant. In Aarschot en Beilchen, een dorpje op de weg naar hier heb ik de neus moeten dichthouden van de verpestende lijkenlucht ! Lijken zowel van boeren als van Duitse militairen lagen hier dooreen. Het laatste dorpje is geheel verlaten.

Ik dankte de hemel dat ik uit dat oord van verschrikking weg was, en volgde van Beilchen de weg tot ik de trein naar Weelde grens kon nemen om u deze brief te doen toekomen.

Ik vertrek morgen als het mogelijk is naar Gent, om over Oudenaarde naar Kortrijk te komen waar het hoofdleger van de Duitsers is, en waar ook grote slagen geleverd zijn. Tot dusver mijn bericht.

P.S. Ik vernam nog daarjuist dat er weer een grote Zeppelin hedennacht over Turnhout gevlogen is, in de richting Antwerpen.

De hele bevolking van Antwerpen verkeert nog sterk onder de indruk van de vreselijke aanslag van maandagnacht, en men is in Antwerpen algemeen van mening dat de Zeppelins terug zullen komen, maar nu niet met één maar meer.

Ook kan ik nog mededelen, dat het jacht van de koning onder stoom ligt, om zo nodig de koningin en de beide prinsen naar Engeland over te brengen. Al de huizen in de omtrek van de Meir, waar het koninklijk paleis ligt, zijn op last van de overheid ontruimd en de politiewacht is verdubbeld.

Heel het gedeelte van de Meir vanaf de Twaalfmaandenstraat (Beurs) is afgezet en afgesloten voor verkeer tot aan de grote magazijnen van Tietz toe, een afstand van ongeveer 300 m.

Op hoog bevel zijn ook in Antwerpen alle publieke gemakkelijkheden gesloten. De winkels en magazijnen moeten om 8 uur 's avonds dicht en al het licht, zelfs van lantaarns, wordt gedoofd.

Ik kan ook nog uit goede bron mededelen, dat vanwege de overheid en de militaire autoriteiten een streng onderzoek geopend is, om na te gaan waarom de forten geen maatregelen hadden genomen om de doortocht van de Zeppelin te beletten. Algemeen gelooft men dat de kanonniers van de forten in en rond Antwerpen in diepe nachtrust verkeerden en zij hun fout eerst bemerkten toen de Zeppelin zijn moorddadig werk reeds grotendeels verricht had.

Inderdaad heb ik persoonlijk na de eerste vier hevige ontploffingen pas gewerschoten gehoord, maar toen was het reeds te laat en dreef het luchtschip met tamelijke snelheid in de richting van Brussel.

De Nieuwe Gazet (van Antwerpen) van donderdag bevat de volgende bijzonderheden over het vechten bij Mechelen op woensdag:

De Duitsers die, zoals men weet, dinsdag tot achter Vilvoorde teruggeslagen waren, zijn gisteren, bij het kriecken van de dag met nieuwe versterkingen teruggekeerd.

Naar uit een officiële mededeling van gisterenavond blijkt, zouden zij geen versterkingen ontvangen hebben uit Duitsland, maar een gedeelte van hun legermacht, die reeds op weg naar Frankrijk was, naar Mechelen hebben doen terugkeren.

In ieder geval, woensdagmorgen rond 5 uur begon de aanval, waaraan door onze troepen met een grenzeloze doodsverachting het hoofd werd geboden. Het was de hele lange dag een vreselijke slachting. Men verzekert, dat tussen Mechelen en Vilvoorde de lijken liggen tot op manshoogte.

De vijand heeft onberekenbare verliezen geleden. Ganse regimenten liggen geveld. Ook aan onze kant waren de verliezen zwaar. Het regiment der grenadiers in het bijzonder werd zwaar beproefd.

Rond 6 uur waren de Duitsers tot achter Vilvoorde teruggetrokken en keerden onze troepen naar Mechelen terug. Met een hardnekkigheid zonder weerga hebben onze dappere Belgen de Duitsers teruggehouden op de zuidelijke boord van de vaart naar Leuven.

De vijand had echter een talrijke macht grof geschut opgesteld tussen Mechelen en Epegem, en richtte zijn vuur op de stad, die zwaar beschadigd werd.

Verschillende dorpen in de omtrek van Mechelen werden verwoest en overal vluchtten de bewoners, wat ze lopen konden, om nog tot

Antwerpen te geraken. Om de vluchtelingen weg te helpen, werden zoveel als maar doenbaar was, treinen naar Antwerpen ingericht.

De arme mensen vluchtten met alles wat hun het eerst onder hand viel. In de stasie echter leidde die paniek niet tot grote verwarring. Iedereen werd in de treinen geborgen en binnen de kortst mogelijke tijd naar Antwerpen overgebracht.

29 augustus 1914

Terneuzen, 28 augustus. Gisteren namiddag werden hier gedurende twee uren de doffe slagen waargenomen van kanonvuur in het zuidoosten. Men dacht dat op de Antwerpse forten kanonnen werd ingeschoten. Vanavond aangekomen vluchtelingen delen mede dat toen Mechelen opnieuw door een uit het noorden gekomen Duitse troepenmacht is gebombardeerd. Reeds vóór daarmee werd begonnen had de burgemeester de inwoners aangeraden de wijk te nemen.

Het bombardement heeft volgens heden verkregen inlichtingen aan de stad grote schade toegebracht. De Belgische troepen zijn op de forten in de omgeving teruggetrokken. De Duitsers zijn de stad binnengetrokken. Zowel aan deze zijde der grens als in de nog van Duitsers vrij zijnde plaatsen in het noordwesten van België vertoeven thans honderden vluchtelingen.

Verkenningstochten in de omstreken van de stellingen van Antwerpen hebben een gunstig resultaat gehad en aangetoond, dat de streek niet door de vijand bezet is. De veiligheid is dus volkomen.

De Duitsers in Mechelen.

Londen, 28 augustus. Philip, de oorlogscorrespondent van de Daily News, meldt uit Gent, dat volgens verhalen van vluchtelingen uit Mechelen, er nauwelijks 200 van de 60.000 inwoners in de stad over zijn gebleven. De helft van de huizen op het kerkplein zijn verwoest. De Duitsers zijn er ten getale van 30.000.

Parijs, 28 augustus. Officieel wordt gemeld:

Gisteren, donderdag, hebben de Duitsers in strijd met de wetten van de oorlog Mechelen, dat een open en niet verdedigde stad is, gebombardeerd.

In de ochtend van vrijdag was de stad gedeeltelijk bezet door Duitse infanterie en artillerie. 's Middags is de vijand naar het zuiden teruggetrokken. Het bombardement is om 4 uur hervat. In de tijd van ongeveer een kwartier zijn vier granaten afgevuurd.

De vijand heeft eveneens, op 10 km afstand van Lier, Heist-op-den-Berg, een open, niet door militairen bezette plaats, gebombardeerd.

Deze twee beschietingen hadden niet anders ten doel dan de burgerbevolking vrees aan te jagen.

Het Handelsblad van Antwerpen schrijft: Het schijnt dat de vlucht der bevolking van Mechelen, waar er slechts een paar huizen beschadigd zijn, vooral veroorzaakt werd door de verhalen van vluchtelingen uit Leuven.

Deze lieden vertelden dat, ten gevolge van een misverstand en van de duisternis, terugkerende Duitse troepen door de Duitse bezetting van Leuven, die hen voor Belgen aanzag, beschoten werden. Wanneer zij hun dwaling inzagen beschuldigden zij de

vreedzame bevolking van Leuven, dat zij op Duitse soldaten geschoten hadden en een verschrikkelijke betegeling volgde.

Uit Mechelen wordt de 27e aan de Métropole geschreven:

In de loop van deze nacht hebben enkele uhlanenpatrouilles zich in de buitenwijken der stad vertoond, maar zijn onmiddellijk weer afgetrokken.

De morgen is rustig verlopen. Onze troepen bezetten zeer sterke stellingen, waaruit zij elke aanval krachtig zullen tekeer gaan. Of de Duitsers een nieuwe aanval in de zin hebben, mag trouwens twijfelachtig heten na de les, die zij tussen Mechelen en Vilvoorde hebben gehad, en die duizenden hunner buiten gevecht heeft gesteld.

De burgemeester heeft een proclamatie uitgevaardigd waarin hij de toestand zeer bevredigend noemt, de bevolking aanspoort, in de stad te blijven en hen die reeds vertrokken waren, terug te keren. Tal van gezinnen die reeds op het punt stonden de wijk te nemen, hebben aan die oproep voldaan.

Om 5 uur 's middags seinde dezelfde berichtgever dat de Duitsers weer teken van leven gaven. De eerste twee granaten ploften toen in de stad en de bevolking begon weer aanstalten te maken om te vluchten. De treinen naar Kontich en Gent werden bestormd, men hoopte vandaar Antwerpen te kunnen bereiken.

Het bleef voorlopig bij deze twee granaten; de bevelhebber van de burgerwacht was van oordeel dat de stad niet weer zou worden beschoten.

Uit de telegrammen zal men intussen zien, dat de Duitsers hun aanval hebben hervat, naar het schijnt met voorlopig succes.

Parijs, 29 augustus. De correspondent van het Journal te Antwerpen heeft een langdurig onderhoud gehad met de Belgische minister-president de Broqueville. Deze verklaarde : Wij zijn vol vertrouwen. De Duitsers kunnen voortgaan met hun wandaden, de Belgen zullen de worsteling om hun land te redden voortzetten. De bondgenoten moeten noodzakelijkerwijs overwinnen.

Om de bevolking te ontmoedigen hebben de Duitsers in sommige van de buitenwereld afgesneden steden een blad uitgegeven, waaraan zij de naam van een zeer bekend Belgisch blad gegeven hebben. In deze krant fabriceren zij nieuwsberichten en artikelen, die zogenaamd uit Parijs en Londen komen en waarin gezegd wordt, dat Frankrijk en Engeland België in de steek hebben gelaten enzovoort. Doch de lezers, zegde de minister-president, hebben onmiddellijk aan de stijl begrepen, dat het blad door Duitsers werd geschreven.

De journalist vroeg: Denkt u, dat de Duitsers Antwerpen formeel zullen gaan belegeren?

Het antwoord was: ik geloof van niet. Zij zullen trachten ons lastig te vallen, maar voor een ernstige aanval op Antwerpen zijn tenminste 300.000 man nodig en wij kunnen zeer lang weerstand bieden.

De Broqueville zegde nog: Onze koning geeft een voorbeeld van moed. Hij verlaat de troepen niet en is overal waar men vecht. Hij twijfelt niet aan het succes en is besloten tot alle opofferingen om de Duitsers uit België te verjagen. Eens zegde zijne majesteit tot mij:

Wanneer het moet, mijn waarde minister, dan zullen wij elk het geweer op de schouder nemen en in de linie gaan.

Een van onze oorlogscorrespondenten in België meldt ons:

Ik ben van Bouwel naar Heist-op-den-Berg en Koningshooikt gegaan.

Te Heist-op-den-Berg en overal in de omtrek schieten Duitse patrouilles op alles wat onder hun bereik komt, en niet alleen met geweren, maar zelfs met mitrailleurs en veldgeschut.

Daar deze plaatsjes nu geheel en al van alle Belgische versterkingen uitgesloten zijn en de verdediging van de Belgische kant zo goed als nihil is, heeft men daar vrij spel.

En de arme bevolking is er dan ook fel beproefd. In tegenstelling met andere plaatsjes in België, die ik reeds van het begin van de oorlog af doortrok, en waar ik vele menselijke lijken zag liggen, zag ik in bovengenoemde plaatsjes niets anders dan verbrande en vernielde woningen en wat kadavers van dieren.

Zo zag ik ook nog verschillende rompen en borsten van koeien, alle in rottende staat, langs de weg liggen. Toen ik mijn verwondering daarover te kennen gaf, verklaarden enige Duitse soldaten, die daar de wacht hadden, dat men alleen maar het achterste gedeelte van de beesten verorberde, zoals de biefstukken enzovoort. Van het voorste gedeelte was men niet gediend en liet men dan ook maar rottend langs de weg liggen. De stank die de kadavers verspreiden, is intussen ondraaglijk, vooral in deze tijd van het jaar. Voor infectie schijnt men hier niet bang te zijn.

De hele bevolking van de plaatsjes langs de weg Mechelen-Antwerpen is gevlucht, deels naar Antwerpen, deels naar Nederland. Het doel dat de Duitsers met de verdrijving van de bevolking hebben, is gemakkelijk te raden. Men wil de hele bevolking van het omliggende land om Mechelen opjagen naar Antwerpen, om dan, als alles te Antwerpen is, die stad zelf aan te vallen.

Dat men te Antwerpen niet anders verwacht bewijst het reeds door mij gemelde feit, dat men dagenlang bezig is, met duizenden werkkrachten in en rond de stelling Antwerpen, loopgraven te maken, elektrische batterijen te leggen enzovoort enzovoort. Kortom alles te ordenen om de vijand bij een eventueel oprukken de grootst mogelijke tegenstand te bieden.

En de Duitsers rukken gaandeweg inderdaad tegen Antwerpen op. Niet alleen hebben zij zich in de reeds door mij genoemde plaatsen genesteld, maar vluchtelingen hebben mij verteld, dat zij ook reeds te Boom (aan de weg Antwerpen-Willebroek-Brussel) mensen mishandeld en verdreven hebben. En Boom ligt immers onder de rook van Antwerpen.

30 augustus 1914

Baarle-Nassau, 29 augustus. 6 uur 's avonds. In aansluiting met mijn berichten over Leuven meld ik U nog het volgende: voortdurend komt uit het zuidwesten een geweldig en somber kanongebrom, soms zo hevig dat de hele heide schijnt te dreunen. Wellicht woedt er thans een verschrikkelijke slag bij Mechelen of wordt de stad verder verwoest. Met weemoed denk ik aan de Sint Romboutstoren en de beiaardconcerten van Jef de Nijn. De hele dag zijn van het grensstation Weelde massa's vluchtelingen Nederland ingetrokken.

Ze komen van alle kanten, uit alle streken van België, velen komen uit Antwerpen en de steden daar rondom. De een-uur-trein bracht vandaag velen aan. De trein van half zes brengt een aantal priesters aan die vreselijke dingen beleefd hebben. Hun uiterlijk is diep neerslachtig. De Duitsers hebben hen uit Givet (onder Namen) verdreven, waar het land te vuur en te zwaard verwoest wordt. Uit Leuven zijn geen meerdere vluchtelingen aangekomen.

De terugtrekkende beweging van de Duitse troepen wordt voortgezet. De vijand heeft de streek, ten noorden van de lijn Merchtem-Vilvoorde-Aarschot-Heist-op-den-Berg-Tremelo-Haacht ontruimd.

De provincie Antwerpen en een deel van Limburg zijn vrij van vijanden. De algemene toestand boezemt vertrouwen in.

Over het bombardement van Mechelen door de Duitsers wordt nader gemeld dat het donderdag 40 minuten heeft geduurd. De meeste openbare gebouwen zijn beschadigd. De burgemeester en de schepenen die juist ten stadhuize bijeen waren, moesten in de kelders vluchten.

Toen het bombardement was gestaakt verzocht de overheid de bevolking de stad te verlaten en de uittocht, die dadelijk begon, is in goede orde afgelopen.

Tal van vluchtelingen hebben te Duffel in de kerk de nacht doorgebracht, onder hen vele geestelijken in burgerkleding.

Vrijdagochtend om 8 uur werd de beschieting hervat en tot de middag voortgezet. De laatste inwoners namen toen ook de vlucht.

Onder de openbare gebouwen, die beschadigd zijn behoren het stadhuis, de Sint Pieterskerk (die geheel vernield zijn), het kantongerechtsgebouw, en de St. Romboutskerk. De toren van deze kerk staat nog, doch het beroemde klokkenspel is vernield.

De beschieting door de Duitsers is beantwoord door de fortten van Walem en Waver.

De Duitsers zijn Mechelen niet binnengetrokken.

De Zeppelin boven Antwerpen.

De Lokal-Anzeiger noemt het doel, waarmee het bombardement van Antwerpen door de Zeppelin-luchtkruiser is ondernomen, bereikt, zowel wat de aangerichte schade als de indruk betreft, die dit krijgsbedrijf vooral in Engeland zal maken. Het luchtschip is de 25^e dezer 's ochtends te vier uur over Luik naar Duitsland teruggekeerd.

Baarle-Nassau, 30 augustus. Vluchtelingen uit Antwerpen melden van de verwoestingen door het bombardement van Mechelen. De Sint Romboutstoren moet half afgeschoten zijn.

Ik veronderstel, dat het bombardement tot gisterenavond 8 uur heeft geduurd. Na dat uur heb ik geen kanongebulder meer gehoord, behalve om het kwartier zware schoten tot kwart voor negen.

Heel Antwerpen moet vol zitten met mensen uit Mechelen, dat totaal verlaten is. Velen trekken naar Engeland.

31 augustus 1914

Antwerpen, 30 augustus. De toestand is gelijk gebleven. Het grondgebied ten noorden van de rivier de Demer is geheel van vijanden vrij. Diest is ontruimd, in de hele Kempen is het rustig. In de streken van Geel, Mol, Turnhout, Merksem, Londerzeel is geen Duitser meer te bekennen. De binnenstad van Leuven is geheel door brand verwoest; de Sint Pieterskerk, de bibliotheek en de Universiteit zijn in de as gelegd.

1 september 1914

Baarle-Nassau, 31 augustus. Een priester komend van Turnhout weet mij met stelligheid mee te delen dat Mechelen, een geheel verlaten stad, gisteren nog gebombardeerd is en vandaag wederom gebombardeerd wordt.

Antwerpen, 31 augustus. De toestand is in ons land dezelfde gebleven. De Duitsers hebben Aarschot ontruimd. Het spoorwegverkeer is in een groot deel van de Kempen hersteld.

Mechelen is gedurende één uur gebombardeerd, terwijl toch de stad niet door Belgische troepen is bezet. Dit valt dus te beschouwen als een nieuwe aanslag op de burgerlijke bevolking.

Antwerpen, 31 augustus. De koninklijke prins en het prinsesje zijn naar Engeland vertrokken, waar ze de maand september zullen doorbrengen. Koningin Elisabeth vergezelt haar kinderen, maar komt over enkele dagen terug.

Heden zijn plotseling in een auto, waarop de Belgische en Rode Kruisvlag stonden, voor het stadhuis te Turnhout aangekomen een tweetal Duitse officieren in Belgische uniform. Zij traden het stadhuis binnen, maar voelden zich daar blijkbaar niet thuis. Spoedig vertrokken ze weer in de richting van Mol.

Van Turnhout telefoneerde men toen naar Mol, waar de officieren gevangen genomen werden. Men begrijpt niet waarom de Duitsers zich vermomd hadden, daar de bevolking ontwapend is.

Indrukken uit België.

Van Belgische zijde wordt ons geschreven:

Veel feiten zal ik hier niet mededelen. Dat hebben goed ingelichte correspondenten reeds gedaan. Ik zal hier slechts indrukken geven, door mij en door vele Belgen, met wie ik de laatste vier weken van ganser harte heb meegeleefd, opgedaan.

Op maandag 4 augustus heb ik bij het Belgische gezantschap in Den Haag geïnformeerd naar de snelste manier om te Luik terug te keren, waar ik mijn plichten als burgerwacht moest gaan vervullen. De gezant deelde mij mede dat Duitsland ons juist diezelfde dag om 7 uur 's morgens de oorlog had verklaard. Ik kon echter niet vertrekken, want alle treinen waren ter beschikking van de Hollandse militairen. De volgende ochtend om 8 uur vertrok ik uit Leiden. Onderweg hoorde ik veel praten over paspoorten, levensmiddelen, enzovoort, maar nog weinig over de oorlog. Een onmetelijk lange trein bracht ons naar de grens. Te Roosendaal verkocht een krantenventer Belgisch en Frans geld in plaats van kranten. De douane te Essen had niet veel te doen, daar elk alleen het meest noodzakelijke had meegenomen. Een Franse reservist stond er met tranen in de ogen; hij moest zo goed als wij allen, hier meer dan een uur wachten en hij wist dat hij te laat in Parijs zou aankomen.

Eindelijk waren we dan op weg naar Antwerpen. De ongerustheid die mij sedert de vorige avond had gekweld was verdwenen. Was

het omdat ik mij in België bevond, of wegens de gesprekken die ik hoorde.

“We krijgen geen oorlog”, zei er een. “Een bekend Belgisch priester heeft me nog eergisteren verzekerd dat een Europese oorlog onmogelijk is, omdat keizer Willem vredelievend is en in God gelooft.”

Ook de dagbladen hadden van een welslagen der diplomatieke inspanningen van België gewaagd. De bedreiging van Duitsland om door ons land te trekken was maar een voorwendsel, men wilde te Berlijn de zekerheid hebben dat we vastbesloten waren onze onzijdigheid te verdedigen.

En ondanks de officiële inlichting die ik de vorige avond had gekregen, begon ik weer te hopen.

Ik dacht aan het bezoek dat de keizer nog niet lang geleden aan koning Albert had gebracht, ik herinnerde mij de welwillende woorden, door de keizer gericht tot de Belgische missie bij zijn bezoek aan Aken: “Gij hoeft niet bang te zijn voor een schending van de onzijdigheid.” Zou dat alles niet waar zijn? Men maakt zich zo licht illusies, als men zijn vrijheid en zijn leven dreigt te verliezen.

Toen ik uit Antwerpen vertrok, viel het mij op dat ik maar één reisgezel had. Hij had sedert twee dagen Duitsland verlaten en was om redenen, die ik hier niet zal noemen, goed op de hoogte van de diplomatieke aangelegenheden.

“De zo lang dreigende oorlog is dan toch uitgebroken”, zei hij tegen mij. “Rusland had er toe besloten, maar had tot 1918 willen wachten, dan zou zijn leger geheel georganiseerd zijn geweest. Duitsland zal helaas zijn leger door België laten oprukken. Het

vertrouwt op de standvastigheid van het drievoudig verbond en is overtuigd dat Engeland onzijdig zal blijven. Het Duitse leger zit prachtig in elkaar en is zeker van de overwinning.

“Volgens de plannen van de Duitse generale staf zal de grote slag worden geleverd op het plateau van Ciney (30 km ten zuidoosten van Namen).

“Het was dus waar! ‘s Avonds kwam ik te Luik aan en daar was de twijfel niet meer mogelijk. Sedertdien heb ik granaten zien springen, heb ik de geduchte kanonnen horen donderen, heb ik bommen uit de lucht zien vallen die mensen en eigendommen vernietigden en heb ik mij dodelijk verschrikt afgevraagd of iemand de losbarsting van een dergelijke ramp had kunnen voorzien.

Baarle-Nassau, 1 september. Het bombardement van Mechelen is gisteren kwart over negen weer begonnen. De vorige week hadden de Duitsers, zegt men, de bevolking nog gerustgesteld; “Met bombarderen was het nu gedaan”. Enige mensen waren de stad wederom binnengekomen. Vooral de Onze-Lieve-Vrouw kerk is gehavend en zodanig met granaten doorboord, dat de grote benedenramen werden uitgerukt en ver in de omtrek weggeslingerd. Rondom het gebouw ligt het vol puin. Een persoon, die om 11 uur de stad verliet, toen het bombardement tijdelijk werd gestaakt, weet niet of het voor het overige deel van de dag hervat is.

Londen, 1 september. De Daily Express verneemt uit Den Haag, dat de vier rijkste Belgen, Solvay, baron Lambert, Waroque en baron Empain, de betaling van de Duitse oorlogsschatting ten bedrage van 8 miljoen pond gewaarborgd hebben.

2 september 1914

Antwerpen, 1 september. Gisteren kon de positie van de Duitse troepen in de omstreken van Asse doen geloven aan een beweging in de richting van Dendermonde. De noodzakelijkheid om de vrije beschikking te behouden over het Land van Waas had trouwens reeds geleid tot het verscherpen van de maatregelen ter bescherming.

Vijandelijke troepen hadden zich gisteren van Brussel op weg begeven naar Asse. Heden hebben zij hun opmars naar het noorden echter niet voortgezet.

Ninove is thans door de Duitsers bezet, evenals Aalst. Van de Duitse strijdkrachten is een groot deel in de richting van Brussel teruggetrokken.

Vanavond zijn in het Land van Waas de verbindingen hersteld.

In de provincie Antwerpen en het grootste deel van Belgisch Limburg is de toestand onveranderd.

De Duitsers hebben vanochtend Mechelen weer beschoten en in hoofdzaak op de Romboutstoren gemikt

De Belgische legatie te 's-Gravenhage deelt het navolgende mee:

In antwoord op mededelingen uit Duitse bron, verklaart de Belgische regering nogmaals, dat het niet waar is, dat uitdelingen van wapens of schietvoorraad aan de burgerlijke bevolking van België hebben plaatsgehad.

Van den beginne af heeft de regering daarentegen door middel van proclamaties en alle andere middelen de inwoners gewaarschuwd, dat de verdediging van het land uitsluitend moet overgelaten worden aan de gewapende macht.

Daarenboven zijn sedert de eerste dagen van augustus de wapens van alle burgers, zowel in de steden als op het platteland, afgenomen. Die wapens, merendeels jachtwapens, zijn alle gemerkt geworden met de naam van hun eigenaar en in de steden achter slot gesteld. Te Namen en te Leuven onder andere heeft men dergelijke gemerkte en gerangschikte wapens gevonden. Men heeft daaruit zeer ten onrechte afgeleid, dat die wapens de namen droegen van hen, voor wie ze bestemd waren en niet die van hun eigenaars.

De regering tekent nogmaals met verontwaardiging verzet aan tegen de belachelijke beschuldigingen van misdrijven, die onder andere te Leuven door Belgische vrouwen zouden zijn begaan.

Over het bombardement van Mechelen schrijft de Antwerpse *Matin*, dat de Duitsers maandag ongeveer 100 granaten in de stad hebben geworpen, die zeer aanzienlijke schade hebben aangericht. In de Stationsstraat zijn veel huizen getroffen, maar vooral in de omgeving van de Lieve Vrouwenkerk is de verwoesting groot. De kerk zelf is verscheidene malen getroffen en tal van granaten zijn in het gebouw gesprongen. Stoelen liggen in spaanders op de grond, van de prachtige geschilderde kerkraden is er geen een heel gebleven.

De prachtige triptiek *La pêche miraculeuse* van Rubens is geheel vernield door de granaatscherven en het bas reliëf van *Fayd'herbe l'Erection de la croix* is aan gruzelementen geslagen.

Uit Antwerpse bron verneemt een onzer oorlogscorrespondenten, dat de Duitsers aanstalten maken voor een beleg of bombardement van Antwerpen.

De Weense dagbladen en met name de “Neue Freie Presse” hebben beweerde verhalen gepubliceerd van uit België gezette Duitsers en Oostenrijkers, volgens welke onze bevolking de grootste wreedheden te hunnen opzichte zou hebben bedreven onder de ogen van de Belgische autoriteiten. Een zekere Weber zou te Antwerpen door de menigte vermoord zijn geworden, terwijl te Oostende een bakker, Bischof genaamd, zou afgemaakt zijn met stokslagen, waarna hem handen en voeten zouden zijn afgesneden.

De regering protesteert met verontwaardiging tegen deze beschuldigingen; zij ontkent formeel, dat lichamelijke gewelddaden tegen Duitse of Oostenrijks-Hongaarse onderdanen hebben plaats gehad. Buiten het stukslaan van meubels van enkele koffiehuisen, waarvan de bedrijvers streng gestraft zijn, is aan geen enkel Duits of Oostenrijks eigendom schade toegebracht. Verzoek de Spaanse regering ons protest over te brengen aan de Oostenrijks-Hongaarse regering.

Was getekend Davignon.

Antwerpen, 2 september. Om half vier in de morgen is opnieuw een Zeppelin boven de stad verschenen. Het luchtschip werd op geweerschoten en geschutvuur onthaald.

Antwerpen, 2 september. De Zeppelin kwam uit het noorden en stevende in zuidelijke richting. Het luchtschip wierp een bom op de spoorweg, zonder schade aan te richten. Van de huizen in de omtrek sprongen alleen de ruiten.

Nadere inlichtingen behelzen echter, dat de Zeppelin ook 10 huizen ernstig heeft beschadigd. Achter deze huizen zijn nog vijf bommen gevallen, die grote gaten in de grond geslagen hebben zonder schade te veroorzaken. Men meent, dat het luchtschip, licht

getroffen door het vuur uit de forten, tezelfdertijd acht of negen bommen heeft laten vallen om te ontkomen.

Baarle-Nassau, 2 september. De Zeppelin, vermoedelijk aangeslopen op de noordoostenwind, schijnt het er onder andere op gemunt te hebben het arsenaal bij Berchem te vernielen en de militaire slagplaatsen bij Schietschotel. Bij Deurne moet het luchtschip ook gesignaleerd zijn.

Het kwam niet boven de middenstad, maar ging bij de Borsbeekse poort over de kazerne heen. Boven de toren van de kerk te Berchem keerde het en verdween daarop, terwijl voortdurend op het schip met geweren en kanonnen door de Belgen is geschoten.

Men weet niet, of er gekwetsten zijn. Bij geruchte vernam ik, dat er bij Borgerhout, waar drie grote gasketels staan, eveneens bommen zijn neergekomen, die acht mensen verwonden. Vast staat, dat bij het Berchemse spoorwegstation de telegraafdraden werden vernield en hier en daar de rails weggeslagen. Ook is schade aangericht in de militaire slachtplaatsen bij Schietschotel. Hier veroorzaakte de ontploffing een geweldige paniek. De mensen renden in nachtgewaad uit hun huizen de binnenstad in.

Een heer, die reeds enige dagen het plan opgevat had Antwerpen te verlaten, wilde daaraan hedenochtend gevolg geven. Hij stond ongeveer half vier op, keek het raam uit en zag daar in de ochtendschemering een flauw licht dreigen. Plotseling viel een schot als van een kanon en hij herkende een Zeppelin. Bij de Borsbeekse poort kwamen de bommen neer. Een ontzettende ontploffing had plaats en het was, alsof het daarna hard hagelde. De schroeven lieten zich horen en binnen 5 minuten was het luchtschip verdwenen.

Ook boven de Plantijnlei en bij Zurenburg is de Zeppelin gesignaleerd. Daar hoorde men ook bommen springen. Het was, alsof de huizen heen en weer schudden, vertellen ooggetuigen mij.

Baarle-Nassau, 2 september. De hoofdinspecteur van het lager onderwijs in Mechelen, die gisteren uit de stad gevlucht is, na nog gedurende het bombardement zijn huis te hebben bezocht, deelde me het volgende mede.

Hij had bemerkt, dat de Duitsers de Romboutstoren tot mikpunt hadden gekozen voor hun geschut, wijl de toren als militair observatiepunt dient. Men kan er alle wegen van Brabant tot Leuven toe overzien; aan de tegenovergestelde zijde ziet men alle forten van Antwerpen. De inspecteur durfde zich in de stad wagen, wijl hij alleen rondom de toren de bommen zag ontploffen. Die bommen hadden op de metersdikke muren van de toren weinig uitwerking en konden er slechts stukken afslaan. Het dak van de kerk was overal doorboord.

Na rondom de grachten te zijn gelopen, een tweetal kilometer ongeveer, waarbij hij slechts één mens ontmoette (het was toen dinsdagochtend half twaalf), kwam hij aan zijn huis. Het stond nog onbeschadigd en was niet geplunderd. Het huis van zijn buurman, waar hij aanbelde, was evenals alle andere huizen verlaten.

Op drie plaatsen brandde het in de stad. Een grote brouwerij tegenover het bekende smulpapenrestaurant van de Cour du Beffer was afgebrand. Verder scheen er van de 60.000 inwoners niemand meer gebleven te zijn. Ook zag hij geen Duitsers.

Intussen donderden de schoten rondom de Romboutstoren voort. Dat duurde tot op het ogenblik dat hij de stad weer verliet,

ongeveer half twee. Aan de toren was nog steeds geen bijzondere schade te bemerken.

Door België

Men meldt ons:

Wie thans te voet (een ander middel is er wel bijna niet) vanuit ons land Noord-België binnentrekt, zal verbaasd staan over de vreemdrustige stemming in de dorpen en steden. Er wordt slechts betrekkelijk weinig over de oorlog gesproken; ieder is als in kalme berusting, die slechts wijkt, als er nieuws komt ofwel, zoals wij zagen, als in een estaminet een soldaat verschijnt, die met enkele uren verlof van het front komt.

Nadat ik eerst in het Belgische grensdorp Meerle bij een geneesheer, die ik kende, inlichtingen had ingewonnen (later bleek dit bezoek van grote invloed op mijn wederwaardigheden) trok ik, met als enige bagage een overjas en een knapzak op de rug in de vorm van een officiersmusette (praktischer knapzak is wel niet dankbaar) de Kempen in.

Het eerste doel van mijn reis was Hoogstraten, het aardige Kempense stadje met zijn heerlijke toren, die uren ver zichtbaar is over de bloeiende heidevelden.

Gepakt en gezakt en mars doen door de drukkende zonnewarmte, is een inspanning, die een bureaumens niet meevalt.

Eenzaam waren de wegen, slechts nu en dan passeerde een wielrijder, een enkele keer ook ontmoette ik gendarmen, die me achterdochtig mijn papieren vroegen.

Een Hollander te zijn is, verbazingwekkend genoeg, in deze tijd geen aanbeveling bij onze Belgische broeders, want het wantrouwen in Nederlands bedoelingen is algemeen, ook nabij onze grenzen. Het is verbazend en bedroevend.

Te Hoogstraten bemerkte ik het reeds. Toen ik het stationskoffiehuis waar ik logeren zou, binnentrad, staakten de gesprekken aan de algemene tafel. Men bezag mij met wantrouwen. Het kostte moeite met iemand een gesprek aan te gaan en zodra ik er in geslaagd was, kreeg ik al spoedig het verwijt, dat Nederland heult met Duitsland.

Ik ontmoette op mijn verdere tocht de directeur van de post in een der Belgische grensgemeenten en deze, toch een ontwikkeld man, zegde, dat men in zijn gemeente minder bevreesd was voor de komst der Duitsers dan voor ... een inval der Nederlanders.

Te Hoogstraten vernam ik, dat het niet meer mogelijk was per tram te komen naar Mechelen. Maar, vertelde men mij, van Turnhout kon men nog steeds per trein naar Mechelen gaan. En zo bleef er niets anders over dan de volgende dag de 16 kilometer lange weg naar Turnhout af te stappen, want ook de tram had de dienst gestaakt.

Het werd weer een warme, vermoeiende wandeling. De kolonie bij Hoogstraten (een rijkswerkinrichting) was grotendeels verlaten. Een groot getal der bewoners was naar Antwerpen overgebracht om daar te werken aan de versterking. Van de oorlog was hier verder geen teken te bemerken, behalve dat ik nu en dan een paar met geweren gewapende gendarmen tegenkwam, die mij naar mijn pas vroegen. Te Merksplas, een dorp, halverwege tussen Hoogstraten en Turnhout wilde ik rusten, maar nauwelijks was ik de

dorpsstraat binnen gewandeld of reeds kreeg ik enige gendarmen achter mij en toen ik een herberg was binnengestapt, volgden ze me ook daar en weer moest ik mijn pas tonen. In mijn binnenzak zagen ze een groot papier steken en ook dit moest ik tonen.

Het was een automobielkaart van zuidelijk Nederland met een deel van Noord-België erop. Dit was een verdacht stuk in het oog van een dier twee gendarmen, maar zijn metgezel wist hem te overtuigen, dat de kaart niets bijzonders bevatte.

Van Merksplas tot Turnhout maakte ik de reis op de hoge bok van een zware vrachtwagen, naast de gemoedelijke voerman, wiens paarden uit zichzelf stilhielden voor elk kroegje langs de weg. "Dat zijn ze zo gewoon", zegde de voerman en, gezien de handige wijze, waarop hij voor de toonbank telkens zijn borrel naar binnen sloeg, geloofde ik hem op zijn woord.

Een van de kroegjes, aan de ingang der stad Turnhout, zou me echter bijna noodlottig worden. Mijn brave voerman had ik verteld, dat ik Nederlands journalist was en achteloos tegen de toonbank van de herberg geleund staande, vertelde hij dit verder aan de gasten. Helaas was er onder hen een, die aan spionnenvrees leed en toen ik reeds verder was gereden, de gendarmen waarschuwde. Zo werd ik, terwijl ik op de hoge bok naast de blauwgekleurde voerman mijn intocht hield in Turnhout, aangehouden en gedwongen af te stappen. Met twee gendarmen met geladen geweren achter mij ging het naar de gendarmerie, waar een ernstig onderzoek werd ingesteld.

Dit was fataal voor me.

Geleerd door mijn vroegere ervaringen, had ik me nu niet voorzien van een buitenlandse pas, doch van een bewijs van

Nederlanderschap, geïllustreerd door een Belgische vice-consul en voorzien van een afgestempeld portret. Dit papier bevatte geen vermelding van mijn beroep en ik had zorg gedragen geen perskaarten mee te nemen, wetende hoe weinig medewerking men als journalist van de Duitsers ondervindt.

De gendarmen vonden de afwezigheid van enig stuk, dat mijn verband met de pers zou kunnen bewijzen, hoogst verdacht en nadat de inhoud van mijn musette en mijn zakken nauwkeurig was onderzocht, waarbij ook weer mijn kaart, benevens een kompas, sterke achterdocht wekten, begon een scherp verhoor.

Wanneer ik de Belgische grens was overgegaan? Waar ik de Belgische grens was overgegaan? Hoe ik was gelopen?

Ik vertelde, dat ik eerst was gegaan naar het Belgische dorpje M., om inlichtingen in te winnen bij de geneesheer.

En het was mijn brave dokter, door wie ik uit de handen der gendarmerie verlost werd. Hij toch bleek te zijn de geneesheer van de brigade gendarmerie te M. Wat was er dus eenvoudiger, dan dat de gendarmes te Turnhout telefoneerden naar hun collega's te M. en deze verzochten informatie omtrent mijn persoon in te winnen bij de geneesheer? Het resultaat was dat ik een kwartier later op vrije voeten werd gesteld.

Intussen was het ver in de namiddag geworden. Bij informatie aan het station bleek me, dat het niet meer mogelijk was met de trein tot Mechelen te komen. Wel kon ik nog tot Lier, Kontich of tot Antwerpen. Hoe het verder lopen mocht, het beste was in elk geval de trein te nemen.

Er waren slechts weinige reizigers, maar in elk dorp stonden tientallen te wachten, bijna allen vluchtelingen.

Terwijl te Turnhout volmaakte rust heerste, daar men er in de omstreken nog niet anders heeft gezien dan een enkele kleine groep Duitse lansiers, maakte men zich in de dorpen ten zeerste ongerust en aan elk stationnetje stonden hele families bepakt en geladen.

Het valt, vooral als men alleen reist, moeilijk zijn kalmte te bewaren te midden van zulk een algemene zenuwachtigheid en angst, maar toch, ik moest iets zien van de stand der troepen, al was het nog zo weinig.

Ieder vluchtte naar Antwerpen en aan het station te Lier stonden weer tientallen gepakt en gezakt de trein op te wachten, om een toevlucht te zoeken binnen de beschermende forten van de stelling Antwerpen. Ik stapte er uit en vond in het plaatsje ieder in de grootste zenuwachtigheid.

En er was reden toe.

In het zuiden hoorde men het geschutvuur en het was in die richting, dat ik iets van de strijd gezien heb. Geen 10 km van hier streden de Belgen tegen de Duitsers. Ik zag een afdeling Belgische troepen op ongeveer 500 m ter rechterzijde van de weg, even voorbij Putte, in gevecht. Het geweervuur ratelde, maar meer westelijk hoorde ik ook het geschut. De weg was vol vluchtelingen en enkele karren vervoerden gewonden, die zwiingend neerlagen zonder een enkele kreet van smart.

Vreemd deed die berusting aan en eerbiedig weken de mensen opzij voor het droeve transport.

Ook waren er gewonden die zich te voet uit de vuurlinie hadden begeven. Zo was er een jager, die een schot door de arm had gekregen, en telkens weer het blijkbaar zelf gelegde verband schikkend vertelde van zijn wedervaren. Viermaal was hij in het vuur geweest en hij en zijn kameraden hadden gestreden zolang zij konden. Te Leuven was het als een hel geweest, maar ze hadden volgehouden en elke kameraad, die viel, had hun woede vermeerderd. Maar ze moesten terug. Ze konden niet anders.

In eenvoudige woorden vertelde hij, en telkens kwam in zijn verhaal als een droef refrein terug: "Wij vochten als leeuwen, maar er waren er zovelen, zovelen, en telkens weer kwamen er meer."

Met een lange stoet vluchtelingen ben ik toen, gedeeltelijk dwars over velden, gegaan naar Kontich.

Uit Mechelen.

Een vluchteling uit Mechelen, die zaterdagavond na veel wederwaardigheden uit Mechelen te Tiel arriveerde, deelt aan de Nieuwe Tielsche Courant onder meer het volgende mee:

Tot dinsdagmorgen 25 augustus half zes bleef alles rustig, doch toen werden wij eensklaps opgeschrikt door granaatvuur. Gedurende 20 minuten duurde het bombardement, toen werden de Duitsers door de Belgen teruggedreven. De kanonnade was hoofdzakelijk gericht op de prachtige St. Romboutstoren, die echter slechts weinig geleden heeft. Maar de kerk is zwaar beschadigd. Ik zag een granaat boven de toren uiteenspatten. De vele kogels verwoestten tal van huizen in de nabijheid. In de Heemsbent werden een oude man en vrouw, die hun geld wilden halen, in hun woning door een granaat gedood. De Belgen, die de Duitsers terugwierpen, slaagden erin, de kanonnen, wiens moorddadig vuur zoveel schrik en jammer had

verspreid, te overmeesteren. De Duitse soldaten trokken zich naar de kant van Vilvoorde terug.

De volgende dag had bij Hofstade en Hellewaard een grote slag plaats. Van Mechelen uit werd van 's morgens 4 uur tot 's middags 4 uur onophoudelijk zwaar kanongebulder gehoord. De schrik sloeg de bewoners om het hart en velen vluchtten met achterlating van alles, wat zij bezaten. De treinen werden bestormd, er werd gevochten om een plaatsje.

De algemene gedachte van ons was nu, dat de Duitsers spoedig zouden komen opdagen en met een aantal families verschool ik mij in de kelder van onze woning. Voor de veiligheid werd een gat gegraven naar de kelder van de burens, viel dan ons huis in, dan zou van schuilplaats verwisseld kunnen worden. Het was een angstig wachten in de donkere ruimte. Daar niets vernomen werd, waagden enkelen het uit de schuilplaats te kruipen en werd de mededeling ontvangen, dat wij die nacht rustig konden gaan slapen, omdat de stad aan de Duitsers was overgegeven. Inderdaad stoorde die nacht niets onze rust.

Toen ik donderdagmorgen 27 augustus opstond, was de stad als uitgestorven. Ik nam een kijkje bij de bruggen, waar de Belgische genie bezig was, de bestaande ijzeren bruggen af te breken en te vervangen door houten, en nam terloops nog waar, dat van vier uhlanen, die kwamen aangereden, drie doodgeschoten werden. Van een treinenloop was op dat ogenblik niets te bespeuren, zodat ik besloot voorlopig in de stad te blijven.

De algemene mening van de aanwezigen was, dat de Duitsers weer teruggetrokken waren. In de loop van de morgen kwam een grote schare vluchtelingen uit Leuven en Herent de stad binnen. Terwijl

zij door de ingezetenen gevoed en verzorgd werden, vertelden zijn van de ellende, welke zij meegemaakt hadden. Over de behandeling der Duitsers hadden zij niet te klagen. Zij moesten wel midden in de straten lopen, geëscorteerd door Duitsers en kregen bevel een Duitse vlag in de hand te nemen, doch de soldaten gaven hun brood en brachten de stoet tot op de weg naar Mechelen, waar de stakkers aan hun lot overgelaten werden.

Toen ik 's middags gegeten had, kwam een boodschap, dat het nu nog tijd was om te vluchten. De burgemeester liet afkondigen dat de stad weer gebombardeerd zou worden en zette de mensen aan de wijk te nemen. Weeskinderen, nonnen en kloosterlingen zag ik in groten getale naar het station gaan en daar ik hoorde, dat nog slechts één trein zou lopen, besloot ik eveneens de stad te verlaten. Aan het station heerste een ware paniek, vrouwen weenden om hun in het gedrang verloren kinderen; tot boven op de wagens van de trein zaten passagiers en soldaten en ik was zelfs blij een plaatsje in een veewagen te hebben veroverd. Te 4 uur vertrok de overvolle trein en juist was deze de brug van Nekkerspoel over of de Belgen lieten de brug springen.

3 september 1914

Antwerpen, 2 september. De Zeppelin, gisteravond gesignaleerd boven de zuidelijke forten en boven de Nete, die over Aalst in de richting van Dendermonde en Gent stevende, is vervolgens in de richting van Antwerpen teruggekeerd en poogde over de stad te vliegen. De zware artillerie hield echter het luchtschip buiten de stad. Om half vier vanochtend wierp de Zeppelin een bom of vijf zes, wendde zich naar X., wierp daar een bom nabij het station, en stevende vervolgens naar Y, waar hij zeven bommen wierp in het Nachtegalenpark naar huizen, waarin twee ambulances van het

Rode Kruis zijn ondergebracht en waarboven dan ook het Rode Kruisvlag waaide. Deze huizen zijn beschadigd; in het geheel zijn er 10 of 12 lichtgewonden. De hele aanslag was in 10 minuten afgelopen.

De projectielen, die de Zeppelin wierp, waren van een ander soort dan die, welke reeds bij een vroegere gelegenheid in de stad zijn geworpen. Die van vandaag waren voorzien van twee dunne omhulsels, onder de val teruggehouden door een parachute in de vorm van een paddenstoel. Het binnenste van de bom is gevuld met bijzondere bouten, die afschuwelijke wonden veroorzaken. De bom is van een totnogtoe volmaakt onbekend model.

Een van onze correspondenten seint ons:

Een Nederlands zakenman, die van Antwerpen naar ons land reisde, heeft mij omtrent de bommen uit het luchtschip nog het volgende medegedeeld:

Wonend in een groot huis en de Leystraat, werd hij wakker door het geschreeuw en gejammer van vrouwen en kinderen, die naar de grote kelder van het huis vluchtten. Men had zich uit angst niet de tijd gegeven zich te kleden. Hij ging daarentegen naar het dak om uit te kijken en ontwaarde het luchtschip, dat zich boven de fortenrand bevond op ongeveer 2000 m hoogte. Herhaaldelijk zag hij een blauwe lichtschicht wanneer een projectiel naar beneden werd geworpen, vermoedelijk om te zien waar het luchtschip zich bevond. Mijn zegsman meende, dat een aanslag werd gepleegd op de generale staf, die in een huis achter de Leystraat gevestigd is. Daar ontploften echter geen bommen. Er wordt vermoed dat de Zeppelin tegelijk met zijn bommen ook ballast uitwierp om zo

spoedig mogelijk te stijgen teneinde buiten bereik van de kogels van de overal losbrandende geweren en kanonnen te zijn.

Ook op het vliegterrein bij Wilrijk moeten bommen gevallen zijn.

De koningin van België werd heden terugverwacht.

Al het goud van de Nationale Bank is volgens geruchten naar Londen verscheept.

De Zeppelin boven Antwerpen.

Aan het Handelsblad van Antwerpen ontleen we nog de volgende bijzonderheden omtrent de schade door de Zeppelin, die in de nacht van dinsdag op woensdag boven Antwerpen verschenen is, aangericht:

Tot hertoe weet men niet of er uit het schip bommen zijn geworpen, alvorens het de hoogte der Stenenbrug, Herentalse poort, bereikte. Men weet ook goed, dat er geen enkele bom geworpen werd, alvorens het vuur door de schildwachten geopend werd. Wanneer de eerste granaat uit het schip werd geworpen, bevond het zich tussen de Herentalse poort en de eerste huizen van de Stenenbrug. De bommen werden onmiddellijk in grote hoeveelheid en kort op elkander naar beneden geworpen, zodanig zelfs, dat in een omtrek van 500 m doorsnee er niet minder dan 10 beneden kwamen. Men zou bijna gezegd hebben dat de bemanning van de luchtkruiser enkel zoveel ballast uitwierp om hoger te geraken, ten einde aan de kanonskogels van de wallen te ontkomen. Drie bommen vielen eerst in de onmiddellijke nabijheid, in een weide der fabriek Wood, waar bijgevolg het uitwerksel volslagen nul was. Elke bom maakte daar in de grond een put van 1 m diep op 3 m doorsnee en dit was al.

De volgende bom kwam terecht op een diamantslijperij in een achterhuis van het huisnummer 43, Stenenbrug, toebehorende aan M. Van Geel. Die diamantslijperij, zijnde een gebouw zonder verdiep, werd totaal vernietigd: banken, molens, installatie, muren, alles was platgeslagen en vormde een echte puinhoop.

De volgende bom kwam terecht op het woonhuis zelf van M. Van Geel, drong door het dak tot op het tweede verdiep en sloeg alles kort en klein, zodanig, dat de daken van de aanpalende huizen eveneens vernietigd werden. M. Van Geel en zijn huisgezin bevonden zich bij familieleden te Borgerhout, zodat zij gelukkig aan een groot gevaar zijn ontsnapt. De bewoners van de tweede verdieping, bestaande uit zeven mensen, te weten de familie Defray, waren bij de eerste ontploffing gevlucht en bevonden zich ternauwernood beneden, toen de bom op de tweede verdieping barstte. Vier van hen werden licht geschramd.

De zesde bom is neergekomen op de keuken van het huis nummer 67, waar ook alles vernield werd. De vesten volgende heeft de kruiser in de tegenovergelegen weide nog drie bommen geworpen, waar zij geen de minste schade aanrichtten. En de 10e bom ging een bad nemen in het water van het Half-Maantje, waar de ongelukkige vissen het moesten bekopen.

Van enige slachtoffers van de bommenaanslag heeft het Handelsblad van Antwerpen nog het volgende vernomen:

Defray, die op de Stenenbrug 45, Borgerhout woont, vertelde het volgende:

“Wij zijn met zeven personen in ons huis. Plotseling worden wij gewekt door een hels gerucht tegen onze woning. Alleman liep samen op onze kamer, op de bovenste verdieping gelegen. Wij

namen juist de tijd de onmisbaarste kleren aan te trekken om naar de kelder te vluchten. Halverwege, op de trap meenden wij, dat ons laatste uur geslagen was. Een tweede bom was op ons huis gevallen. Gans de bovenste verdieping stortte in op onze hoofden. Hoe wij aan de dood ontsnapt zijn is een raadsel. Niemand is er gekwetst. Schrammen en kwetsuren van glas en stenen is al wat wij hebben. De geneesheren hebben de stukken glas uit de wonden gehaald en ons verbonden. We danken God, dat hij ons gespaard heeft.”

Van Mulkens, Stenenbrug 47, Borgerhout, deelde aan het blad het volgende mee:

“Ik was juist opgestaan. Plotseling zag ik in de wei, tegen ons huis, een bom vallen en openspringen. De bom was wel 60 cm groot en met een punt. Bij het openspringen gaf hij een helder licht.

Mijn vrouw, door het gerucht gewekt, sprong naar onze twee kinderen, twee jaar en vier maanden oud, en allen samen vluchtten wij naar de kelder. Juist waren wij op de keldertrap, toen een tweede bom op ons huis viel. Ik meende, dat het ons einde was. Mijn vrouw was bijna dood van schrik. Gans de bovenverdieping is ingestuikt. Op de diamantslijperij Van Geel is ook een bom gevallen. Een gedeelte van de herberg “Gewichtenhuis” is ook weggeslagen. Persoonlijk hebben wij niets anders dan lichte kwetsuren. Wij zijn nu gans ten onder en zullen moeten steunen op de hulp der overheid.”

Door België.

Men meldt ons: Aan het station Kontich heersten een hevige opwindning en angst. Van talloze dorpen uit het zuiden waren de vluchtelingen gekomen, enkelen met enige handbagage, de

meesten met niets of bijna niets dan de kleren, die zij droegen. Met zachte, door vrees hese stem fluisterden enkelen elkander hun ellende toe, maar de meesten zwegen. Alle verlangen was gevestigd op Antwerpen, waar ze veilig zouden zijn voor de Duitsers.

Nog 2 uur bijna zou het duren eer een trein naar Antwerpen vertrok en in wanhoop wachtten de vluchtelingen, nu echter toch reeds min of meer gerustgesteld, totdat plotseling weer enigen door de vrees werden aangegrepen en zij na geruime tijd wachten, eensklaps besloten, dan maar te voet weg te trekken en verder vluchtten, zonder te weten waarheen.

Steeds nog kwamen meer bewoners, voornamelijk uit de zuidelijk gelegen dorpjes, naar het station, waar zij de ellende en het gejammer nog vermeerderden.

Intussen viel de avond en het was reeds geheel donker, toen de trein naar Antwerpen aankwam. Een algemene bestorming had plaats, waarbij de vrees voor de Duitsers zich in een razernij uitte.

De zeer lange trein bevatte echter plaats voor allen, al moesten velen dan ook staande de reis maken.

Nauwelijks was de trein in beweging, of hij moest weer stoppen. "Visite militaire!" Werd er geroepen en in het duister buiten zag men Belgische infanteristen, het geweer aan de schouder.

Elke wagon kreeg bezoek van een onderofficier met enige manschappen en ieder moest zijn papieren tonen. Wie er geen had, werd uit de trein verwijderd.

In mijn afdeling zat onder andere een groepje van vier personen, blijkbaar vader en moeder en twee zoons, waarvan de een

kapelaan. De andere zoon, een jongen van 24, had steeds met open mond wezenloos voor zich zitten staren, als begreep hij niets van wat er om hem gebeurde.

Deze jongen had geen papieren en de sergeant wilde hem daarom uit de trein doen verwijderen, maar daar barstte de moeder los: "Ach meneer, dat ziet ge toch wel, hij is niet goed bij het hoofd. We hebben hem zo uit het gesticht gehaald en daarom heeft hij geen papieren. Hij is mijn zoon. Je kunt hem toch niet wegnemen van ons."

De vrouw jammerde. Al de ellende der laatste dagen snikte ze uit, nu men haar zoon weg wilde voeren, de hemel wist waarheen.

Een ogenblik stond de onderofficier besluiteloos. Toen zegde hij zonder meer tot zijn soldaten: "Vooruit maar", en hij ging door en liet de verdwaasde, starogende jongen zitten bij de zijnen.

In mijn coupé zat nog een bejaarde vrouw, uit de arbeidersklasse. Zonder iets van haar kleren bij zich reisde ze alleen. Ze was op sloffen, maar scheen totaal geen besef meer te hebben van wat er om haar heen gebeurde. Zich wiegelend, neuriede ze aan een stuk door.

Het was een ellendereis, maar toch, de vluchtelingen herademden. Ze zouden in Antwerpen veiliger zijn. Opgewekter waren zij, toen we reden door de machtige stralen der zoeklichten van de forten. Het einde van hun ellende was nabij.

Maar toen die wanhoop op het station te Antwerpen, waar ze hoorden, dat ze zonder speciale vergunning de stad niet in mochten en verder gezonden zouden worden ...

Het machtige station van Antwerpen was geheel in het duister gehuld. Alleen brandde op een enkele plaatsen een kaarslantaarn, bij welker licht de papieren der aangekomenen weer door gendarmes werden onderzocht.

Honderden waren er en toch deden deze onder de grote, met duisternis gevulde overkapping aan als slechts een kleine groepje.

Telkens werden uitbarstingen van wanhoop gehoord, als die arme, gejaagde vluchtelingen, die zich zo dicht bij hun doel, het veilige Antwerpen, wisten, vernamen dat zij niet in de stad zouden worden toegelaten, doch de volgende morgen verder zouden worden gezonden.

Er was een jong vrouwtje met een kind op de arm en haar bejaarde moeder bij zich. Vermoeid scheen ze, maar toch, vol moed stapte ze toe op de gendarmes.

“Hebt u een bewijs tot toelating in de stad?”

Ze moest ontkennend antwoorden en werd teruggewezen naar de groep, die de nacht op het station zou moeten doorbrengen en de volgende dag weer verder zou gaan, tot welke groep ook ik behoorde.

Het jonge vrouwtje snikte het uit: “Och mijnheer, ik heb nu al acht dagen in het stro geslapen. Ik ben de vrouw van de notaris te (volgde een dorpsnaam, die ik vergeten ben). Veertien dagen geleden is mijn man voor zaken op reis gegaan en is niet meer teruggekomen. Ik weet niet waar hij is. In Antwerpen woont mijn broer. Daar ben ik thuis”.

Maar de gendarme moest weigeren en het jonge vrouwtje weende wanhopig. Stil stond de oude moeder er bij. Rustig sliep het kindje in de armen der wenende vrouw.

Een Antwerpenaar, die wel toegang had tot de stad, zegde de jonge vrouw toe naar haar broer te gaan. Misschien dat deze voor haar en haar moeder een bewijs van toelating tot de stad zou kunnen krijgen.

Met ons allen, hoeveel kan ik niet schatten, maar zeker verscheidene honderden, werden we in een grote wachtzaal gelaten, waar enkele banken stonden.

Alleen aan de ingang brandde een lantaarn. Verder was alles duister met het oog op de Zeppelins.

Toen begon een nacht van naamloze ellende.

Ik had de strijd gezien, gewonden, verbrande dorpen. Te Maastricht sprak ik de vluchtelingen uit Belgische dorpen. Het was ontzettend, maar toch, die indruk in ergste hevigheid, duurde slechts kort. Ik was er met collega's, tegen wie ik me duidelijk uiten kon, met wie ik van gedachten wisselde.

Maar hier, in die grote, duistere ruimte, was ik alleen en ik moest er blijven, met om me, onontkoombaar, die massa-wanhoop.

Van 's middags af had ik niets gegeten, noch iets gedronken en op het station was niets meer te krijgen.

Ik legde me neer op de grond, met mijn overjas onder me. Mijn musette deed dienst als hoofdkussen.

Zo poogde ik te slapen. Maar overal rond me was zacht gesnik en werd geklaagd met zachte stem. Een kind schreide en dicht bij mijn ligplaats, op een bank, weende nog altijd het notarisvrouwkje.

Toen ik enige tijd geslapen had (een kwartier? een uur? ik weet het niet) en weer wakker werd, hoorde ik het notarisvrouwkje niet meer. Ik ben opgestaan en heb haar gezocht, doch vond haar niet meer.

Was ze met haar moeder en kindje eindelijk veilig bij haar broer? Ik hoopte het.

Het geluid der honderden, was als dat van een zee. Soms verflauwde het, werd heel zwak, maar dan plotseling weer begon er een kind te schreeuwen, andere antwoordden, vrouwenstemmen schreiden.

Naast me op de grond lag een klein, nietig wijfje, dat onhoorbaar weende met alleen de snikschokken van haar oude lichaam. En ik heb niet geweten wat haar derde.

Aan de andere zijde van mij lag een veekoopman, die nu en dan enkele woorden met me wisselde en dan telkens zegde, dat hij nu toch eens zou proberen te slapen, maar telkens weer opnieuw begon te vragen, wat ik wel dacht: of de Duitsers verslagen zouden worden?

Midden in de nacht kwam er enige beweging in de grote zaal. Mensen van het Rode kruis kwamen met emmers limonade, die ons in kommen te drinken werd gegeven.

Het was een weldaad. Ik dronk enige malen en toen ik hoorde dat die lafenis kosteloos werd verstrekt, vroeg ik iets af te mogen staan voor het Belgische Rode Kruis, en ik gaf enige franken.

Dit vestigde de aandacht op mijn persoon, wat onder dergelijke omstandigheden minder verkieslijk is, zoals spoedig bleek.

Ik had me weer neergelegd en was juist even ingeslapen, toen ik gewekt werd door een gendarme, naast wie een der mannen van het Rode Kruis stond.

Mij werd gevraagd van waar ik kwam, wie ik was en ik moest oprijzen om bij het licht der enige lantaarn mijn papieren te tonen. Daarna werd me vergund weer een deel te gaan uitmaken van de ellende, die over de uitgestrekte vloer verspreid lag.

4 september 1914

Antwerpen, 3 september. De toestand is onveranderd. De provincies Antwerpen, Limburg en Hasselt zijn geheel van vijanden gezuiverd.

Sedert woensdagmorgen is het treinverkeer tussen Antwerpen-Dendermonde-Gent hersteld. In de richting van Londerzeel en Mechelen zet de vijand zijn vernielingswerk voort. Woensdagmorgen zag men daar in de omtrek rookkolommen ten hemel stijgen en gans de voormiddag weerklonk er geweervuur.

De kunstschaten uit Mechelen zijn in veiligheid gebracht.

Uit de St.-Romboutskerk zijn de reliekschrijn van de patroonheilige, een wonder van juwelierskunst, en het Mariabeeld naar Katelijne-Waver overgebracht.

Uit de Sint Jan zijn twee doeken van Rubens weggenomen: de aanbidding der wijzen en de Christus aan het kruis.

Het laatste is een deel van een triptiek die in 1789 door de Fransen naar Parijs gevoerd werd en in 1814 aan België teruggegeven.

Deze doeken zijn naar Antwerpen gebracht en in de kelders van het museum geplaatst.

Ook de aanbidding der wijzen van Simon de Vos is daar nu. Gisteren zouden nog andere schilderstukken, de belangrijke archieven en wellicht het volkslegendarische "Op-Sinjoorken" naar Antwerpen worden vervoerd.

Antwerpen.

Over het tweede bezoek van de Zeppelin-luchtkruiser aan Antwerpen, bevat de Métropole een overzicht, waarin de censor zo heeft gewerkt, dat het op enkele plaatsen volkomen onverstaanbaar is geworden.

Antwerpen schijnt het einddoel geweest te zijn van een lange reis binnen België, tijdens de nacht door het luchtschip afgelegd. Het is gezien te Kortrijk, Deinze en Gent, waar het echter geen schade heeft aangericht, om 's ochtends te half vier boven Antwerpen te verschijnen

Het werd ditmaal echter dadelijk opgemerkt, door schildwachten die bij Kapellen geposteerd stonden en die onmiddellijk het vuur op de ongenode gast openden.

Het doel was ongetwijfeld onopgemerkt te naderen, want in de nabijheid van Antwerpen dreef het luchtschip met stopgezette motoren op ongeveer 500 m hoogte. Het kwam uit de richting, waar

de wind vandaan waaide, zodat het zonder geruis te maken over de stad kon drijven.

In de forten had men ditmaal ook het luchtschip spoedig in het vizier, dat haast maakte om hoger te stijgen toen er kanonvuur op gericht werd. Blijkbaar heeft het al zijn bommen nagenoeg tegelijk uitgeworpen; alle zijn tenminste gevallen in een omtrek van minder dan 1 km om het station voor draadloze telegrafie, waarop de aanval blijkbaar gemunt was.

De aangerichte schade is, naar men weet, ditmaal onbetekenend geweest. Een zestal huizen zijn beschadigd, in een daarvan zijn zeven mensen lichtgewond.

Te Roosendaal heeft men gisteren herhaaldelijk kanonvuur gehoord, blijkbaar van zwaar geschut. Uit de richting van Antwerpen.

5 september 1914

Antwerpen, 4 september. De vierde Belgische divisie, die na de val van Namen, welke vesting zij had verdedigd, naar Frankrijk was afgetrokken, is gisteren op de Belgische kust ontscheept en heden in goede orde te Antwerpen teruggekeerd, waar zij een belangrijke aanwinst voor de verdediging der stelling is.

Door België

Het was een ontzettende nacht, daar in de stationswachtkamer te Antwerpen, waar in de schemering de wanhoop rondwaarde.

Eindeloos wel scheen hij, en met stille blijdschap werd door velen het eerste morgengloren begroet; het eerste morgengloren, dat

toch voor die vele honderden daar niets anders betekende dan het begin van een nieuwe dag van ellende.

Maar het maakt dan toch een einde aan die nacht van ontzetting, waarin men de wanhoop rond zich voelde en hoorde.

De nieuwe dag echter werd wreed met zijn klaarheid. Toen daar het heldere licht viel op die honderden in de grote zaalruimte, was nog duidelijker wat daar geleden werd.

Op de grond verspreid lagen de gezinnen in groepen. Middenin de moeder, daaromheen de kinderen. Zij hadden toch elkander gezocht en gevonden tussen al de velen, die één toch waren in hun hopeloze smart.

De gendarmes gingen rond en deden ieder opstaan. Het werd tijd voor de eerste treinen, en ik herademde toen ik op het perron stond onder de machtige overkapping, al was dan ook buiten de vroege morgen als een bedreiging met zijn kil, wit licht.

De trein naar Gent wachtte, maar hij verlostte me niet van de ellende, die heel de nacht als een obsessie om me geweest was. Die ellende ging mee.

Tientallen vluchtelingen gingen met dezelfde trein in de richting van Gent. In mijn coupé kwamen een familie uit Booischot, een dorp nabij Mechelen. Triester groepje zag ik nooit nog in mijn leven.

Het was een oude vrouw met haar twee dochters. Een der dochters was gehuwd en haar man diende bij de Belgische troepen. In weken had ze niets meer van hem gehoord.

Zes kinderen had die jonge vrouw. Haar oudste echter, een jongen, die in september 14 jaar moest worden, was door de Duitsers

meegevoerd als behorende tot de weerbare bevolking van het dorp. Haar jongste was juist vijf dagen oud. De man der oude vrouw was de vorige dag, toen de Duitsers kwamen, in angst het struikgewas in gevlucht. Daar hadden de Duitsers hem gevonden en neergeschoten.

Ik had dat trieste groepje van drie vrouwen en vijf kinderen reeds in de wachtkamer te Antwerpen opgemerkt. Toen had het als enige bagage vier omslagdoeken bij zich. Nu was de bagage vermeerderd. Het had van de een of ander een blikken kan gekregen, waarin het water meevoerde.

Stil stond de jonge vrouw, de moeder der kinderen, geleund tegen het portiertje. Ze weende niet, ze snikte niet. Ze staarde alleen voor zich uit naar al die vreemde velden, die ze niet kende.

De grootmoeder vertelde, dat de kinderen nu al van de vorige morgen vroeg niets te eten hadden gehad.

Belgische arbeiders in de trein, op weg naar hun werk, keken elkaar even aan en toen, als bij onderlinge afspraak, rezen zij op en haalden uit de bagagenetten hun pakjes brood en gaven ze aan de kinderen.